

“...ภาษากับวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ภาษามีโครงสร้างอยู่บนขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนความเป็นไปในสังคม การศึกษาภาษา นอกจากจะให้ความสำคัญในเรื่องตัวภาษาแล้ว ยังต้องให้ความสนใจในวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในภาษา ด้วย...”

ภาษาไทยถิ่นใต้ในบริบททางวัฒนธรรม

เฉลิมชัย ส่งศรี *

บทนำ

ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม มนุษย์ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารความคิด ความต้องการ ตลอดจนความรู้สึกต่าง ๆ ขณะเดียวกันภาษาเป็นพฤติกรรมทางสังคมด้วย กล่าวคือ มนุษย์เรียนรู้ภาษาจากสังคม และสิ่งแวดล้อม ภาษาจึงเป็น “มรดก” ที่สำคัญของสังคม ซึ่งคนรุ่นก่อนได้คิดสร้างสรรค์ส่งมไว้ ดังนั้นภาษาในแต่ละสังคมจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันไป

ความแตกต่างของแต่ละภาษาอาจจำแนกได้จากเกณฑ์หลายๆ เกณฑ์ เช่น จำนวนหน่วยเสียง วรรณยุกต์ โครงสร้างทางไวยากรณ์ เป็นต้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เราจำเป็นต้องศึกษานอกเหนือไปจากโครงสร้างทางเสียง และโครงสร้างทางไวยากรณ์ก็คือ ความหมาย ซึ่งความหมายเป็น “ปัจจัย” หลักในการสื่อความเข้าใจกัน ก่อให้เกิด ทัศนคติเชิงบวกกลับได้ต่างๆ นานา ความหมายในภาษาหนึ่งๆ ย่อมผูกพันอยู่กับบริบททางวัฒนธรรมของสังคมนั้น ดังนั้นในสภาพสังคมแบบ “พหุวัฒนธรรม” จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่บุคคลจะต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจกับ ภาษาต่างๆ ทั้งในระดับภาษาถิ่นและต่างภาษา อันจะเป็นผลให้กระบวนการสื่อสารเกิดประสิทธิภาพและขจัดความ มีดทางพหุปัญญาในที่สุด

ภาษาไทยถิ่นใต้ : สำเนียงแห่งท้องถิ่น

กล่าวกันว่าเจ้าของภาษาย่อมมี “ความซาบซึ้ง” ทางภาษาและเข้าใจวัฒนธรรมทางการใช้ภาษาได้ดีกว่าคนต่างถิ่น มีเรื่องเล่าในทำนองขบขันระหว่างภาษาถิ่นต่างๆ หลายเรื่อง เช่น “ข้าวซอย” ซึ่งเป็นชื่ออาหารชนิดหนึ่งทางภาคเหนือ

* นิลิต ปริญาโท (กค.ม.) วิชาเอกภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ

หากได้ยินเสียงมิได้เห็นรูปคำ อาจเข้าใจว่า “เข้าชอย” ที่แยกจากถนนใหญ่ก็ได้ หรือ “อย่าทำช้อย” ในภาษาอีสาน หมายถึงอย่าทำฉัน อาจเข้าใจว่า “อย่าทำค้อย” ให้ทำแรงๆ ก็ได้ ในภาษาไทยถิ่นใต้ก็พบลักษณะดังกล่าว คนถิ่นใต้พูดว่า “ระวังผา” คนต่างถิ่นอาจได้ยินเป็น “ระวังขวา” ซึ่งเสียง /ขว/ และ /ผ/ ในภาษาไทยถิ่นใต้ใกล้เคียงกันมาก หรือ แพทย์ต่างถิ่นได้ถามคุณยายคนหนึ่งว่า “ยายเคยเป็นกลากหรือเปล่า” ปรากฏว่าคุณยายโกรธ หรือ หากมีสตรีท่านหนึ่งพูดว่า “เมื่อก่อนแต่งงานฉันเคยสวยมาก หลังจากมีลูกแล้วไม่สวยเหมือนก่อน” คนถิ่นใต้ก็อาจยิ้มหรือหัวเราะ เพราะคำว่า “เคย” ในบริบททางวัฒนธรรมถิ่นใต้ หมายถึง อวัยวะเพศหญิงนั่นเอง จากตัวอย่างข้างต้นย่อมชี้ให้เห็นว่า บริบททางวัฒนธรรมมีลักษณะน่าสนใจยิ่ง ซึ่งในภาษาไทยถิ่นใต้ได้สะท้อนภาพผู้คนที่ใช้ภาษาไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

1. สำเนียงของชาวภาคใต้นั้นเป็นที่ประจักษ์ว่า ค่อนข้างห้วน หัว กว่าถิ่นอื่นๆ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ คลื่นลม มรสุม เป็นสำคัญ ด้วยลีลาการพูดดังกล่าวก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนถ้อยคำ โดยนิยมการตัดพยางค์ หรือ คำให้สั้นเข้า เช่น ตลาด เป็น หลาด สมประดี เป็น สับเดะ เป็นต้น นอกจากนี้ได้แสดงถึงวัฒนธรรมทางการใช้ภาษาอีกประการหนึ่งก็คือ คำสนทนามักขาดหางเสียงที่เสริมแต่งให้ไพเราะ คำขานรับก็เช่นกัน นิยมใช้ “เออ” “ฮือ” กับคนที่มีฐานะเสมอกันหรือต่ำกว่า ใช้คำ “วาน” “วาน” กับผู้มีฐานะสูงกว่า ส่วนคำว่า “ครับ” “ค่ะ” ฯลฯ เพิ่งนิยมใช้ช่วงหลัง อันเป็นอิทธิพลของระบบการศึกษานั้นเอง

2. ค่านิยมในการใช้ภาษา ชาวภาคใต้ถือว่า คำทุกคำสุภาพ ยกเว้นคำต่ำ หรือ คำล้อเลียนทางเพศ คำสุภาพใช้กับทุกคน ไม่จำเป็นต้องดัดแปลงหากใครปรุ้งแต่งถ้อยคำให้อ่อนหวาน อ่อนโยน ก็มักจะมองว่าเป็นการประจบ หรือพวก “ปากปลิ้น” บุคคลพวกนี้คบยก ชอบเสแสร้ง นั่นเอง นอกจากนี้ถือว่าเมื่อเป็นคนภาคใต้ด้วยกัน เมื่อพบปะทักทายกันจะต้องใช้ภาษาถิ่น หากใช้ภาษาไทยกลางถือว่าไม่แสดงความเป็นกันเองเท่าที่ควร ชาวชนบทส่วนใหญ่รู้สึกเคอะเขิน กระดากอายในการที่จะพูดภาษากลาง หรือ “แหล่งบางกอก” ด้วยเกรงว่า สำเนียงจะเพี้ยน หรือ “ทองแดง” นั่นเอง ขณะเดียวกัน ชาวภาคใต้อีกก็ไม่ชอบให้คนต่างภาคที่ไม่สนิทสนมกันมาพูดภาษาถิ่นใต้ ถือว่าเป็นการล้อเลียนและดูถูกกัน

3. ความเชื่อเกี่ยวกับ “ภาษา” ชาวไทยภาคใต้ในสมัยก่อนถือว่า หนังสือและตัวหนังสือเป็นของสูง ศักดิ์สิทธิ์ เชื่อว่าถ้าใครเหยียบหรือขำหนังสือจะทำให้เรียนไม่จำ ความรู้เสื่อมถอย นิยมใช้ตัวอักษรขอมในการ “จาร” ตำราสำคัญ พบหลักฐานชัดเจนในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ โดยเชื่อว่า อักษรขอมศักดิ์สิทธิ์ บางรายถึงกับใช้ตำราดังกล่าวเป็นส่วนผสมกับยาในการรักษาโรคบางชนิด ชาวชนบทเชื่อว่าชื่อของสิ่งต่างๆ มีผลต่อความเป็นมงคล หรืออัปมงคลได้ เช่น พระนารท หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “พระรอด” จะช่วยให้แคล้วคลาดจากภัยอันตราย “ไม้ผีหีบ” หรือไม้ที่แตกกิ่งแล้วปลายโค้งเข้าหากัน ถ้านำมาไว้ที่ประตูบ้าน ผีจะไม่กล้าเข้าบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังปรากฏอีกหลายๆ ชื่อ เช่น ลันทม มะยม ขนุน ไม้สีสุก เต่าร้าง เป็นต้น

พฤติกรรมชาวไทยภาคใต้อีกที่สัมพันธ์กับภาษาอีกประการหนึ่งก็คือ การพูดล้อเลียนกัน หรือที่เรียกว่า “ทับ” “ขบ” “กัด” หรือ “ถม” กัน นิยมกระทำในหมู่คนสนิทกัน ถือว่าเป็นการอวดคารมเพื่อความสนุกสนาน เช่น ล้อเลียนการแต่งกาย ท่าทาง นิสัย เป็นต้น หากคู่ล้อเลียนเป็นผู้ใหญ่ มีตำแหน่งทางการงานดี คนฟังก็ยิ่งสนุกสนาน ก่อให้เกิดบรรยากาศที่เป็นกันเองมากขึ้น

ภาษาไทยถิ่นใต้ในบริบททางวัฒนธรรม

ภาษากับวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ภาษามีโครงสร้างอยู่บนขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนจนความเป็นไปในสังคม การศึกษาภาษา นอกจากจะให้

ความสำคัญในเรื่องตัวภาษาแล้ว ยังต้องให้ความสนใจในวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในภาษาด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันและสามารถใช้ภาษาได้ตรงตามความประสงค์ ในภาษาไทยถิ่นใต้ได้สะท้อนวัฒนธรรมไว้อย่างสนใจยิ่ง ซึ่งปรากฏในหลายลักษณะ เช่น

1. ภาษาไทยถิ่นใต้ในบริบทของความเชื่อโชคลางต่าง ๆ

ความเชื่อเกิดขึ้นจากการแสวงหาคำตอบในสิ่งที่ตนไม่รู้ โดยการคาดเดาหรือเปรียบเทียบกับสิ่งที่ตนเคยรู้มาก่อน หรือคาดเดาตามที่มีผู้เล่ามาก่อน ความเชื่อมักเป็นเรื่องของอภิปรัชญาที่อิงกับลัทธิหรือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ภาษาไทยถิ่นใต้ที่ปรากฏในบริบทของความเชื่อโชคลาง เช่น

“อย่าทำอย่าทอ ครุหมอมผีเรือน” หมายถึง อย่ากล่าวล่วงเกินผู้ใหญ่ ให้รู้จักที่ต่ำที่สูง มีคารวธรรม

“อย่าเล่นเงากลางคืน นายเงาที่มุมเล” เป็นการบ่งบอกว่า อย่าเล่นกับเงาในยามกลางคืน เพราะอาจจะสะดุ้งตกใจในยามนอนได้

“คนท้องห้ามโดดข้ามรั้ว โลกในพุงอีหลวน” เป็นการบ่งบอกว่า คนมีครรภ์หากพลาดพลั้งหกล้ม หรือกระทบกระเทือนรุนแรง อาจแท้งลูกได้

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อโชคลางอีกหลายประการเช่น อย่ากินลูกไม้ใส่ใจ พุงอึ้งพอง แอบดูของเถ ตาอึ้งเป็นกุ่มยิง อย่าเหยียบใส่ปลวก ไข่อีบวม เป็นต้น ซึ่งภาษาที่ถ่ายทอดออกมาไม่ว่าจะเป็น “ครุหมอม” “หลวน” “โจ” “ไข่อีบวม” ล้วนแต่สะท้อนบริบททางวัฒนธรรมของความเชื่อได้เป็นอย่างดี ซึ่งในปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวก็มีได้จางหายไปจากวัฒนธรรมภาคใต้

2. ภาษาไทยถิ่นใต้ในบริบทของชื่อบ้านนามเมือง

ชื่อบ้านนามเมืองในแต่ละถิ่นฐานมีที่มาอันสามารถบ่งบอกหรือตีความทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมได้ เช่น อาจเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ อาชีพ การรบทัพจับศึก เป็นต้น ปรากฏในบริบททางวัฒนธรรมมากมาย เช่น

ชุมพร (เล่ากันว่า เมืองนี้เป็นเมืองหน้าด่าน กองทัพของฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้จะมาชุมนุมพลกันที่นี่ ต่อมาคำว่า ชุมนุมพล เพี้ยนเป็น ชุมพร อีกประการหนึ่งกล่าวว่า มีการทำพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในที่นี้ จึงเป็นการชุมนุมพรหรือประชุมพร ก่อนไปทำศึก ต่อมาเพี้ยนเป็น ชุมพร)

ภูเก็ต (มีพื้นที่เป็นเกาะและภูเขา ซึ่งสัมพันธ์กับภาษามลายูท้องถิ่น ในคำว่า บูเก๊ะ ซึ่งต่อมาเพี้ยนเป็น บูเก็ด และภูเก็ต นั่นเอง)

ท่าฉาง อำเภอในจังหวัดสุราษฎร์ธานี (กล่าวกันว่า เป็นสถานที่ที่ราษฎรนำหัวเปลือกมาเสียเป็นค่าส่วย และรัฐได้สร้างฉางข้าวไว้ที่นี่ และตั้งฉางข้าวไว้ริมคลองเพื่อสะดวกในการขนย้าย จึงเรียกว่า ท่าฉาง)

ทับเที่ยง อำเภอในจังหวัดตรัง (กล่าวว่า ท้าเจ้าเมืองนคร เจ้าพระยานคร (น้อย) ยกทัพไปตีเมืองมลายูได้แฉะพักไพร่พลตอนเที่ยงในที่แห่งนี้ จึงได้ชื่อว่า ท้าเที่ยงและกลายเป็นทับเที่ยงในที่สุด)

ชื่อบ้านนามเมืองอีกหลายชื่อ เช่น หาดใหญ่ (ซึ่งมาจากมีต้นมะหาดใหญ่) สิเกา (ซึ่งมาจากกงสีเก่า) ย่านตาขาว (ซึ่งมาจากย่านแถววัลย์ขาว) ท่ามิหระ (ซึ่งมาจากภาษาทมิฬ ในคำว่าทมิฬนคร) ระนอง (ซึ่งมาจากคำว่า แร่นอง) ท้ายเหมือง (แสดงถึงดินแดนที่ประชาชนมีอาชีพทำเหมืองแร่) ชื่อบ้านนามเมืองบางแห่งบ่งบอกถึงความสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ เช่น คลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา ทุ่งหนองควาย จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกาะสุกร ในจังหวัดตรัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคำกล่าวไว้ว่า “เมืองลุงมีดอน เมืองคอนมีท่า เมืองตรังมีนา สงขลามีบ่อ” ซึ่งแสดงถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

3. ภาษาไทยถิ่นใต้ในบริบทของงานฝีมือชาวบ้าน

ศิลปหัตถกรรมของคนในท้องถิ่นใด ย่อมสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์ อาชีพ และวิถีชีวิตของคนในถิ่นนั้น และยิ่งแฝงไว้ด้วยความเชื่อ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้อย่างมากมาย เช่น

เพลิงหลา (ภาชนะดินเผา คล้ายคนโทน้ำ สำหรับใส่น้ำดื่ม ตั้งไว้ที่ศาลาให้สำหรับคนเดินทางไปมาได้ดื่มกิน)

หม้อตุ๊ก หม้อตุ๊ด (ภาชนะดินเผาขนาดเล็ก ใช้สำหรับเด็กเล่นขายของ ตั้งประดับเพื่อความสวยงาม)

ติหมา, ตีหมา, หมา (ภาชนะใช้ตักน้ำ ทำจากกาบไม้ เช่น กาบหมาก กาบหลาชะโอน เป็นต้น)

สอบนั้ง, สอบยั้น (กระสอบ ทำมาจากต้นกระจูดซึ่งมีมากทางภาคใต้ในรูปทรงต่าง ๆ กัน)

ภาษาไทยถิ่นใต้ที่กล่าวถึงงานฝีมือชาวบ้านและบ่งบอกวัฒนธรรมในท้องถิ่นมีอีกจำนวนมาก เช่น เหล็กบินหลา (ส่วนชนิดหนึ่ง) เหล็กชูดจีน (กระต่ายชูดมะพร้าว) ขวานมือเดียว (ขวานขนาดเล็ก) สาด (เสื่อ) เนียง (หมอนน้ำชนิดหนึ่ง) เปี้ยว (หมวกรูปกรวย) เป็นต้น

4. ภาษาไทยถิ่นใต้ในบริบทของเพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้านเป็นคติชาวบ้านแบบมุขปาฐะ ซึ่งเกิดจากชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นคิดประดิษฐ์เนื้อร้องและทำนองขึ้น ตามความนิยมและความเหมาะสมกับสำเนียงและภาษาของตน ร้องเล่นสืบทอดกันมา เพลงพื้นบ้านภาคใต้มีหลายประการด้วยกัน เช่น เพลงกล่อมเด็ก เพลงบอก เพลงเรือ เพลงตันหยง เพลงนา ฯลฯ ซึ่งแต่ละประเภทมีท่วงทำนอง ลีลาและจุดมุ่งหมายในการสื่อสารต่างๆ กันไป แต่ก็เปี่ยมไปด้วยเรื่องราวของวัฒนธรรมภาคใต้

เพลงกล่อมเด็กของจังหวัดนครศรีธรรมราช บทหนึ่งกล่าวว่า

ฮา เอ่อ ไก่เถื่อนเหอ	ชั้นเทือนทั้งบ้าน
โลกสาวซี้คร้าน	นอนให้แม่ปลุก
ฉวยได้ด้ามขวาน	แยงวานดั่งพลุก
นอนให้แม่ปลุก	โลกสาวซี้คร้านการเหอ

เพลงกล่อมเด็กดังกล่าวได้สะท้อนภาพชีวิตของผู้คนในสังคมได้เป็นอย่างดีคือ หญิงสาวไม่ควรซี้เกียจควรตื่นแต่เช้าเพื่อช่วยทำงานบ้านเรือน ซึ่งแม่จะเป็นผู้ถ่ายทอดลักษณะที่สังคมพึงประสงค์ไปยังลูกหลาน เพลงกล่อมเด็กของจังหวัดนครศรีธรรมราชอีกบทหนึ่งกล่าวว่า

ฮา เอ่อ นกคุ้มเหอ	อีลุ่มดินเทียน
เทียมได้ผ้าเหมียน	นั่งเขียนแต่เล็บ
ผักหญ้าไม่รู้หา	ไม้คูนกลางนาไม่รู้เก็บ
นั่งเขียนแต่เล็บ	เก็บแต่ของกำนัลเหอ

เพลงกล่อมเด็กดังกล่าว สะท้อนภาพผู้หญิงที่ได้สามีเป็นข้าราชการ ว่ามีความเป็นอยู่สุขสบายเขาแต่แต่งตัวสวยงาม ไม่เอาใจใส่ต่องานบ้านงานเรือน และคอยรับแต่ทรัพย์สินสิ่งของที่มีผู้นำมาให้ บ่งบอกถึงวิถีชีวิตชาวบ้านที่เปลี่ยนไป ตลอดถึงสภาพชนชั้นในสังคมได้อย่างน่าสนใจยิ่ง

เพลงตันหยง หรือรองเง็งตันหยง ซึ่งนิยมเล่นกันในภาคใต้ทั้งของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม มีลักษณะที่น่าศึกษายิ่ง เพราะนิยมเอาสังคมและวัฒนธรรมเข้ามาในบริบท เพลงตันหยงของจังหวัดกระบี่ บทหนึ่งกล่าวว่า

บุหงาตันหยง	หยงไทรละน้องยังตันเหร
หลบบ้านไม่รอดเสียแล้วเหน	ถูกเหนน้ำตาปลาตฺหยง
คดข้าวใส่หวัค	คิดถึงคูรักยังกินไม่ลง
ถูกเหนน้ำตาปลาตฺหยง	กินข้าวไม่ลงสักคำเดียว

เพลงตันหยงบทนี้กล่าวถึงชายหนุ่มที่มีความรักต่อหญิงสาวอย่างสุดซึ้ง เหมือนกับว่า ถูกทำเสน่ห์ด้วย น้ำตาของปลาตฺหยง หรือปลาพะยูน (ซึ่งเป็นสัตว์เลือดอุ่น เลี้ยงลูกด้วยนม เชื่อกันว่า น้ำตาปลาพะยูนใช้ทำยาเสน่ห์ ได้) ความรักที่ร้อนรุ่มทำให้ไม่ยอมรับประทานเลย อีกสำนวนหนึ่งกล่าวว่า

<u>ฝ่ายชาย</u>	บุหงาตันหยง	หยงไทรละน้องยังดอกย้าหนด
ขอลามสักคำแม่ผมตัด		สุเหร่ากับวัดน้องหนัดไหน
คิดให้รอบคอบ		บังคร่าน้องตอบให้ชื่นใจ
สุเหร่ากับวัดน้องหนัดไหน		ถ้ารักคนไทยน้องเอ๋ยได้กินหมู

<u>ฝ่ายหญิง</u>	บุหงาตันหยง	หยงไทรละน้องยังดอกย้าหนด
คำถามของบังน้องฟังซัด		หนัดรักน้องหญิงแฮอยู่ไทร
น้องคิดรอบคอบ		แล้วน้องจึงตอบอย่างมั่นใจ
หนัดรักน้องหญิงแฮอยู่ไทร		แซบแซบตัดไซเข้าสุเหร่า

เพลงตันหยงข้างต้นเป็นการโต้ตอบของชายหญิง โดยชายมุสลิมถามหญิงสาวว่า ระหว่างผู้ชายไทยพุทธ กับผู้ชายไทยอิสลามอย่างตน จะเลือกใคร หญิงสาวตอบว่า เลือกผู้ชายมุสลิม และให้ “แซบตัดไซ” หรือเข้าสู่หนัด เพื่อขลิบหนังบริเวณปลายอวัยวะเพศ แล้วทำพิธีแต่งงานในสุเหร่าต่อไป ซึ่งเป็นการสะท้อนภาพสภาพศาสนาได้อย่างชัดเจน โดยอาศัยสัญลักษณ์ “วัด” กับ “สุเหร่า” “กินหมู” “ตัดไซ” มาเป็นตัวเปรียบเทียบ นอกจากนี้คำว่า ย่านหนัด (สับประรด) แซบ (ريب ๆ) แซ (ข้าว) ล้วนสะท้อนบริบททางวัฒนธรรมได้ทั้งสิ้น

นอกจากนี้เพลงพื้นบ้านอีกหลายประเภทได้สะท้อนบริบททางวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย เช่น เพลงเรือของสุราษฎร์ธานี ตอนหนึ่งกล่าวว่า “ยกมือไหว้พระยมยงจะซัก อย่าเข้าอยู่นักพ่อท่านเอ๋ย ซักพระละสายผมนี้ไม่เคย อย่าเข้าอยู่เลยพ่อท่านอา” บอกลถึง “การซักพระ” ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญทางภาคใต้ ในบทกลอนสำหรับเด็ก หรือ เพลงประกอบการเล่นของเด็ก ก็มีบริบททางวัฒนธรรมแทรกอยู่เช่นกัน ดังที่กล่าวว่า “โหยนพล็อง แปะหลังก้อง แล่นเข้ากอเตย ชาวบ่อเตย ดีเคยผางผาง ชาวทิ้งทำหม้อ ชาวเกาะยอทำอ่าง ชาวแหลมดักโพงพาง ชาวบ่ออย่าง ลงอวน” อีกบทหนึ่งกล่าวว่า “โลกสาวพ่อโหยหลอปากแดง ถ้าใครมาหลง พ่ออี้แก่งวูลด พ่ออี้คลด ให้มันติดหนวด พ่ออี้บวช โจนหนวดโจนครา พ่ออี้เมาให้หมาเสียวาน พ่ออี้คลาน ให้ไซ่ลากทราย” เป็นการสะท้อนวัฒนธรรมว่าด้วยอาชีพและวิถีชีวิตของคนในสังคมนั่นเอง

5. ภาษาไทยถิ่นใต้ในบริบทของถ้อยคำสำนวนและคำพังเพย

การใช้ภาษาเพื่อสร้างถ้อยคำสำนวนและคำพังเพยของสังคมใด ย่อมสะท้อนถึงสภาพสังคมทั้งในด้าน ค่านิยมทัศนคติว่า สังคมต้องการสิ่งใด ไม่ต้องการสิ่งใด การใช้ภาษาในลักษณะนี้ได้ผ่านกระบวนการคิด ประสพการณ์ การขัดเกลาจากผู้รู้ เป็นการสอดแทรกคุณลักษณะหลายๆ ประการ เพื่อใช้ควบคุมสังคมอีกด้วย สำนวน คำพังเพย ที่ปรากฏในวัฒนธรรมภาคใต้ ควรค่าแก่การศึกษาวิเคราะห์ยิ่ง เช่น

ขวางหัวน	หมายถึง ขวางโลก ไม่ลงรอยกับคนอื่น หรือขวางตวันนั่นเอง
กางหลาง	หมายถึง ทำอะไรไม่ค่อยจะเป็นแนวเดียวกับคนอื่น
ไอ้รอด	หมายถึง คนที่ชอบไอ้รอด หยิ่ง
รายมาย	หมายถึง ก่อกวนพาลหาเรื่องไม่ยอมหยุด
แก้เหมลย	หมายถึง ทำให้เสร็จเรื่อง พันตัว
พร้าวรอกเงาะ	หมายถึง หญิงสาวที่เสียความบริสุทธิ์ให้ชายแล้ว
ไอ้เท่งไอ้ทอง	หมายถึง ไม่ใช่ตัวสำคัญ ไม่ได้เรื่อง
รายตีน	หมายถึง ปัสสาวะ
ชั้นซี	หมายถึง ตกลง สัญญา
โหมระ	หมายถึง นำเกลียด ไม่สวยงาม
ข่มเหงรัตตวง	หมายถึง การประชดประชั้น
ครุหมอถือตัว	หมายถึง คนเย่อหยิ่ง ทะนงตน

คุณค่าด้านภาษาในสำนวน คำพังเพยของท้องถิ่นภาคใต้ ได้สะท้อนบริบททางวัฒนธรรมไว้อย่างชัดเจน โดยสอดแทรกค่านิยมทัศนคติไว้หลากหลาย เช่น กินข้าวเย็นเป็นพระยา กินข้าวร้อนนอนกับหมา (บ่งบอกการประหยัด การสร้างฐานะ) เข้าบ้านท่านให้อุ้มไก่เหมีย (บ่งบอกการถ่อมตน) หลาวๆ เหมือนโลกสาวยักซ์ (บ่งบอกกิริยามารยาทสตรี) ยอดทองบ้านาย, สีแก้วพลอยรุ่ง (บ่งบอกคนชอบประจบสอพลอ) กลองโนรา กลองหนัง ตีกว่ากลองวัด (บ่งบอกว่า คนทั่วไปชอบสนุกสนานมากกว่าสาระในชีวิต) เป็นต้น หากนำสำนวน คำพังเพยเหล่านี้มาศึกษาวิจารณ์ก็จะพบว่า มีเรื่องราวของชีวิตผู้คน ความเป็นมาของสังคม ค่านิยมสอดแทรกอยู่อย่างลึกซึ้ง สามารถตีความทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

บทสรุป

ภาษากับวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง วัฒนธรรมก่อให้เกิดภาษา และภาษาเป็นเครื่องเก็บบันทึกวัฒนธรรม ต่างก็มีอิทธิพลต่อการสรรค์สร้างและการเสื่อมถอย อันเป็น “ปฏิภาค” ต่อกัน นักภาษาศาสตร์ศึกษาภาษาในเชิง “สหวิทยาการ” อันจะเป็นผลต่อการสร้างโลกทรรศนะที่กว้างไกลและลึกซึ้ง

สังคมในภาคใต้ประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติ หลายศาสนา มีลักษณะเป็นพหุวัฒนธรรม การท่องเที่ยว การย้ายถิ่นของคนต่างภูมิภาค ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายทางวัฒนธรรมตามมา การไหลบ่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นทุกภูมิภาค จากงานวิจัยค้นคว้าหลายๆ ชิ้น ชี้ให้เห็นว่า ภาษาไทยถิ่นใต้มิได้ถูกกำหนดโดยขอบเขตทางรัฐศาสตร์หรือภูมิศาสตร์แต่อย่างใด ภาษาไทยถิ่นใต้ ณ อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตลอดจนในจังหวัดชุมพร ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของภาคใต้เริ่มถูกรุกทางวัฒนธรรม ถ้อยคำ สำเนียง วงศัพท์ของภาษาถิ่นใต้เริ่มแปรเปลี่ยนไป ซึ่งนักภาษาศาสตร์มองว่า นั่นคือ ธรรมชาติ คือความเปลี่ยนแปลง คือความสูญเสีย คือการผสมผสานทางวัฒนธรรมก็แล้วแต่มุมมอง เมื่อปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมเป็นเช่นดังกล่าว การศึกษาภาษาในบริบททางวัฒนธรรมก็ควรกระทำอย่างยิ่ง ซึ่งอาจช่วยธำรงไว้ ช่วยสร้างความเข้าใจอันดีของกลุ่มชน หลายคำ หลายสำนวน เช่น มีคนต่างภาคถามว่า “พาลิงไปไหน” คนใต้ตอบว่า “พาลไปรักษา (ดูแล, เลี้ยงดู)” เขาถามต่อว่า “ลิงเจ็บตรงไหน (จึงต้องนำไปเยียวยา)” หรือคนต่างภาคถามว่า “มีสามีหรือยัง” คนใต้ตอบว่า “ยัง (มีแล้ว)” คนต่างภาคเข้าใจว่ายังไม่มีหรือคนต่างภาคถามว่า “ลุมมากับใคร” คนใต้อาจตอบว่า “มาแต่สวน (มาคนเดียว)” คนต่างภาคอาจพูดต่อว่า

“ไม่ได้ถามว่า มาจากที่ใด” เป็นต้น การเรียนรู้และเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมจะช่วยให้การสื่อภาษาเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น

“ภาษาไทยถิ่นใต้ในบริบททางวัฒนธรรม” จึงเป็นเรื่องที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาวิเคราะห์ ทำทนายต่อ การตีความทางการเมือง จริยธรรม สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ ฯลฯ เป็นอย่างยิ่ง อาจเปรียบได้ว่า “ภาษาถิ่น” ก็คือ “ยาดำ” ดังนั้นการที่จะเข้าใจเรื่องราวของสังคมให้ชัดลึกจึงมีอาจปฏิเสธเรื่องนี้ได้เลย การศึกษาภาษาและวัฒนธรรมจึงเป็น “พันธกิจ” ของนักวิชาการทางภาษาทุกคน การจะคาดหวังนโยบายภาษา (Language Policy) และการวางแผนภาษา (Language planing) จาก “รัฐ” เพื่อการวิจัยทางภาษาคงเป็นไปได้ยากยิ่ง เรื่องดังกล่าว จึงทำทนายต่อ “สำนึก” และ “วิญญาน” ของนักภาษาอย่างแท้จริง

หนังสืออ้างอิง

- ฉันทัส ทองช่วย. ภาษาและอักษรถิ่น (เน้นภาคใต้). กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2535.
ภิญญา จิตต์ธรรม. คติชาวบ้านอันดับ 1 เพลงชาวบ้าน. สงขลา : วิทยาลัยครูสงขลา, 2516.
ศรินครินทร์วิโรฒ, มหาวิทยาลัย. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ กรุงเทพฯ : อมรินทร์พิมพ์, 2529.
สีบพงศ์ ธรรมชาติ. วรรณกรรมเฉพาะท้องถิ่น. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2540.
สุธิวศ์ พงศ์ไพบุลย์. คติชาวบ้านปักษ์ใต้. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2516.